

УДК 101.1:81*367.2

**ТОНАЛЬНІСТЬ «ЕСЕ ПРО ПОХОДЖЕННЯ
МОВ» Ж.-Ж. РУССО****TONALITY OF J.-J. ROUSSEAU'S «ESSAY ON
THE ORIGIN OF LANGUAGES...»****Гайдамачук О. В.,**Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Харків,
Україна), e-mail: haidamachuk@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-0005-1380>**Haidamachuk O. V.,**National Technical University «Kharkiv
Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine),
e-mail: haidamachuk@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-0005-1380>

За базові беруться дві тези: 1) М. Фуко про первинність тональності щодо будь-якого сприйняття і 2) В. Бібіхіна про властивий філософським текстам діапазон найтоніших тональностей, щоб перевірити тезу Ж. Дерріда про постійну тривожність «Есе про походження мов...» Ж.-Ж. Руссо. Тональність визначається за оціночною лексикою поверхових ключів: у заголовках, зачині і висновках, першому й останньому абзацах основного тексту. З'ясується, що замість «постійної тривожності» у заголовках трьох розділів, присвячених музиці, наявна занепокоєність. Як висновок, верифікація постійної тривожності «Есе» має бути доповнена аналізом глибинних засобів.

Ключові слова: Тональність, інтонація, Руссо, філософський текст.

In this article I take as a basic two theses: 1) M. Foucault's thesis that tonality is primary regarding any perception and 2) V. Bibichin's thesis that philosophy texts are characterized by the most subtle tonalities. The base gives me possibility to examine Derrida's thesis that «Essay on the Origin of Languages» by J.-J. Rousseau has «constant anxiety». Preliminary definition of the text tonality is proposed to make by use of the surface means on the first phase: titles, the beginning and the conclusion, the first and the last paragraphs of main text, epigraphs. The estimated vocabulary is analyzed. The main idea of the article is «constant anxiety» isn't tracked, but anxiety as such is really felt in the titles of the three chapters, which are devoted to music. The anxiety for completeness is worth to read at the same time through «negative-positive» tonality. Moreover, the Rousseau text is tonally open because of Ch. Duclos's incorporated quote, what is read strategically as an encouraging readers to search their own. In conclusion, surface means analysis to verify «constant anxiety» of «Essay...» should be supplemented by deep means analysis such as: The estimated vocabulary in the text, keywords frequency, changed words order and other deviations, questions and exclamation sentences, notes, etc. And it opens the field for a deeper study of tonality «Essay...» J.-J. Rousseau in future.

Keywords: Tonality, intonation, Rousseau, philosophical text.

Власну тональність, як з'ясували сучасні філософи і лінгвісти, мають не тільки музичні, але й вербальні тексти¹. У працях, присвячених тональності тексту, прослідковується визнання співіснування двох шарів інформації – фактичного (логічного) й емоційного з установкою на те, що останній впливає на якість сприйняття першого. Ця опозиція логічного–емоційного у Ж.–Ж. Руссо використовується з іншими акцентами: Руссо відчуває домінацію за логічним (вважаючи це небезпечним), а дослідники автоматичного аналізу припускають зворотню домінацію в опозиції, де сила емоційного впливу – прихована. Ж. Дерріда як ініціатор деконструкції «Есе про походження

¹ Тональність текстів з філологічної точки зору вивчають М. П. Брандес, С. М. Іваненко, О. Й. Карабін, Л. С. Кіт, Є. І. Ліфанова, Т. В. Матвєєва, О. Л. Мороз, О. Немеш, А. Романюк, В. Тєслоєк, М. І. Хом'як, Н. І. Червяков, Л. В. Шнуровська О. П. Яцик тощо.

мов...» вважав штучною самою опозиційність, оскільки логічне завжди–вже емоційне і навпаки.

З початку 2000–х рр. спостерігається зростання попиту на автоматичний аналіз тональності текстів СМІ («позитивна», «негативна» чи «нейтральна» тональність), методика визначення якої базується переважно на семантиці (при словниковому підході кожному слову у тональному словнику² приписується певна «сила тональності», є ще підхід машинного навчання або гібридний метод). Під тональністю в таких розвідках розуміють переважно емоційну оцінку. Іноді ще виокремлюється «лексична тональність» як визначальна для загальної тональності тексту. Розробляються алгоритми для аналізу тональності тексту з допомогою штучної нейронної мережі з використанням гібридного методу [17; 20]. Іншими словами, здійснюються перші кроки у створенні інструментів зчитування штучним інтелектом інтонації письма, що є логічним продовженням артикуляційного наступу на інтонацію, розпізнаного Руссо й підхопленого, зокрема, Дерріда. У своїй спробі визначити тональність «Есе...» ми шукаємо відповідь на питання: чи можна віднести тональність до неявних смислових ресурсів філософського тексту?

Вивчення тональності прямо пов'язане з антропологічним³ виміром текстуальності: 1) історико–географічний фон (тонус епохи); 2) діапазон парадигми (шкала тональностей); 3) індивідуально–емоційний ключ (тональні ресурси автора / тексту / читача). За М. Фуко, будь-якому сприйняттю вже передують певна тональність – «певне відчуття світу в цілому» [16, с. 115–116]. І якщо читання філософського тексту розуміти не інакше як подію, то її переживання накладатиметься на наявне світовідчуття і впливатиме на останнє⁴. І якщо виокремлюється, як щось особливе, загальна тональність, значить, є ще й конкретні (ситуативні, контекстуальні) тональності, від яких залежить зрештою те, що і як буде сприйнято (окрім того, що і як було висловлено, тобто окрім інтенційної семантики в іллокутивних і перлокутивних актах [1, с. 79]). Повертаючись до тези Фуко, звернімо увагу на слово «певну», яке в інший спосіб вказує на те, що 1) «тональність» не одна–єдина (загальна, універсальна тощо), і що 2) важливо інтуїтивно підібрати потрібну⁵. Отже, маємо своєрідний

² В українській мові «розпочато створення sentiment–анотованого корпусу і на його основі генерацію тонального словника» [12, с. 47] для пришвидшення аналізу й підвищення його ефективності. Наприклад, пропонуються алгоритми визначення емоційного змісту поезії через аналіз окремих емотивних слів і фразових сполучень.

³ О. Яцик слушно зауважує: «тональність тісно пов'язана з категорією образу автора» [18, с. 144].

⁴ За Г. Солганік, «загальна тональність багато в чому задалегідь задана жанровою формою» [14, с. 181].

⁵ А. Фатєнков пояснює це так: «Далеко не кожен індивідуум має ту ж, що і подвижник, тональність душі, яка б дозволила йому стягати розсіяний у сфері сокровений, благодатний сенс» [15, с. 110]. Мається на увазі, що за одним і тим самим текстом читачеві у різній емоційній налаштованості відкриватимуться різні сенси. Як, наприклад, по–різному

діалог «загального» з «індивідуальним» навіть на рівні тональностей.

Якщо Г.–Г. Гадамер у цьому діалозі схильний більше дослухатися до «постійної для тексту тональності», що «утримує єдність образу» [7, с. 45], а значить саме до «загальної» тональності, то С. Васильєв ще й конкретизує її різновиди, розрізняючи «темну» і «світлу» тональності¹ [6, с. 120–121]. Дж. Серл пов'язує тональність зі свідомістю, бо запевняє, що «настрій забезпечує тональність і колорит, які характеризують свідомий стан в цілому чи послідовність свідомих станів» [13, с. 138]. І значить: тональність може охоплювати кілька свідомих² станів, проте чи важливо аби вони були послідовні? Всі ці уточнення набирають ваги, щойно ми зосередимося на філософському тексті, бо коли про нього йдеться, вимоги до тональної чутливості зростають: «*філософський текст немислимий поза сферою найтонших тональностей*» [3, с. 13]. Отже, тональностей не просто багато, їх можна класифікувати за рівнями складності. І тільки найтонші з них відкривають справжню повноту філософії. Але проблема в тому, що далеко не всі тональності, так само як і настрої, концептуалізувалися: «ми далеко не завжди знаходимося в настрої, який має свою назву у мові» [13, с. 138], незважаючи на те, що «існує те, що можна було б назвати «тональністю» мого теперішнього досвіду» [там же]. Іншими словами, тональність пов'язана не тільки і не стільки зі свідомістю, скільки зі свідомим досвідом, смислові ресурси якого перевершують словникові запаси мови: «настрої характеризуються тим, що вони пронизують весь наш свідомий досвід» [13, с. 139]. Оскільки Серл наполягає на «свідомому» досвіді, говорячи про тональність, він тим самим провокує питання про інші різновиди досвіду (скажімо, несвідомі чи підсвідомі тощо) і про те, чим викликана необхідність розмежовувати їх? Та, незважаючи на ці питання, ми вже на цьому етапі можемо зробити висновок, що філософські тексти містять складно структуровані тональності, сприйняття яких передбачає спеціальну підготовку з їх розпізнання, зчитування і генерації, адже найтонші тональності спроможні сприймати лише люди з підготовленим слухом.

сприйматимуть однакову кількість води у склянці песиміст і оптиміст. Асаф'єв же вказує на властивий кожній людині «голосовий тонус»: «Людина, інтонуючи, тобто осмислено керуючись інтелектом під час вимови звуку – і словесного, і музичного, – знаходиться у межах свого «голосового тону», «утриманні голосу на деякому рівні» [2, с. 263]. Отже, кожна людина має власний вокальний «тонус», діапазон якого під впливом «тональності тексту» може варіюватися.

¹ Якщо темна тональність, за Васильєвим, «ототожнюється у нашому сприйнятті з драматизмом, динамічною напругою, очікуванням кульмінаційних моментів, а іноді і з песимістичним настроєм» [6, с. 121], то світла тональність втілює «настрій свіжості, душевної гармонії й ясності, світлого і радісного сприйняття світу» [6, с. 122]. Виходячи з цього, можна говорити не тільки про голосово–слуховий тонус, а й про тональні очікування.

² «Свідоме» тут Серл радить читати радше як «придатне до рефлексії», аніж як «навмисне».

Але як проявляються тональності філософського тексту на поверховому рівні ознайомлення з текстом? Напевно, що тільки з найтонших тональностей не може складатися будь–який текст, навіть філософський, оскільки до них треба підвести або принаймні вказати на шлях, що виводить до них. Такими дороговказами (чи тональними ключами) можуть виступати: *заголовки (тексту, розділів, підрозділів тощо), зачин і висновок, перший і останній абзаци основного тексту, епіграфи*.

Нас цікавить «Есе про походження мов...»³ Ж.–Ж. Руссо (2001), бо саме цей текст Дерріда вважає взірцем фоноцентризму (з його установкою на «командну роль інтонації»): як у фоноцентричному тексті проявляється тональність? Руссо свідомо симпатизує інтонуванню і живим емоціям на противагу артикуляції. Деконструктор цього тексту в «Про граматиологію» висловив недовіру «логоцентричній» інтонації і проголосив відмову від субординації, а отже, і від тональності. Але ця недовіра й відмова, як було з'ясовано раніше, має власний «тональний візерунок» [8, с. 78]: послідовне нагнітання катастрофізму та демонізація як минулого (логоцентризму), так і невизначеного майбутнього (граматології)⁴ філософії. Сам Дерріда визначає, що емоційний камертон «Есе про походження мов...» – тривожність⁵: «Здається, що міркування Руссо просякнуті постійною тривогою і від цього в них така сила: це насамперед стосується питання походження музики й її виродження» [19, с. 279]. Дерріда джерелом сили міркувань Руссо вважає конкретну емоцію – тривогу. Своє визначення він подає у формі припущення (уживає слово *semble* / *semble*), яке ми спробуємо тут перевірити на рівні поверхового аналізу.

Назва тексту. Повна назва – нейтральна: «*Есе про походження мов, а також про мелодію і музичне наслідування*». Однак саме зіставлення проблеми походження мов з проблемою музичного наслідування може трохи спантеличувати (на відміну від мовленнєвої, музична інтонація підлягає точній звуко–висотній фіксації).

Зачин (вступ) і епіграфи. Епіграфів і вступу як такого, виокремленого в структурну частину тексту, у Руссо немає і, значить, він не використовує ці засоби «налаштування» читача

³ Творчість Ж.–Ж. Руссо досліджували С. Blum, P. N. Furbank, B. Manin, P. De Man, A. Ryan, J. Starobinski, R. Wakler, B. Ф. Асмус, Б. М. Бернадінер, С. Білінов, Г. Джибладзе, В. Засулч, О. К. Ковальова, Г. Р. Лях, В. В. Налуцишин, Г.Роланд–Гольст, О. С. Туренко тощо, та мало хто (С. Коган) відводив належну увагу аналізу «Есе про походження мов...», доки цей текст не набув популярності завдяки деконструкції Ж. Дерріда.

⁴ У О. Бурової знаходимо тезу про цю ж невизначеність майбутнього філософії: «Філософія, яку ще тільки доведеться створити, пов'язана з пошуками дійсного світу» [5, с. 182]. Ці пошуки немислимі без відповідної тональної налаштованості.

⁵ Емотивні тональності наявні в текстах не тільки художнього, а й наукового, офіційно–ділового і публіцистичного стилів. Різняться вони не тільки за рівнями складності, а ще й за ступенем і характером експресивності.

на певну «тональність». Він відразу береться до справи, починаючи з міркувань про «різні способи повідомлення думок».

Заголовки розділів і підрозділів. За браком підрозділів структура «Есе...» включає 20 розділів¹, 10 з яких починаються з прийменника про, що окреслює межі заявленої теми і готує до цих меж. Заголовки переважно розлогі (7 – двома–трьома словами, а решта (13) – розлогіші: від чотирьох до 12 слів). Назвам розділів про мовні питання (1–11 розділи і 20–тий) характерна перманентна нейтральність: не використано жодного оціночного слова чи бодай натяку на якусь стривоженість. Домінує лінгвістична семантика: мова, письмо тощо. Щоправда у запитальній формі назви шостого розділу відчувається інтонація сумніву і дослідницької цікавості: «*Чи вірогідно, що Гомер умів писати*». А в заголовках розділів щодо музичної проблематики (12–19), навпаки, оціночна лексика використовується часто²: *найяскравіший, моральний вплив* (15 розділ), *хибна аналогія* (16 розділ), *шкідлива помилка* (17 розділ), *виродження музики* (19 розділ). З наведених випадків уживання оціночних слів (загалом 6 слів) тільки два – позитивні, а решта – негативні. Ці чотири слова – *хибна, шкідлива, помилка, виродження* – ужиті у 3–х з 8 заголовків, що стосуються музики. Отже, наявна на рівні заголовків занепокоєність / стурбованість не є постійною, хоча й забарвлена песимізмом³: криза діагностується, але шляхів чи методів її вирішення на рівні заголовків не пропонується. Є. Блінов реабілітує цю слабкість цілком у дусі Дерріда, тлумачачи її як силу: він вичитує «позитивну програму» в негативній критиці Руссо: «...у працях Руссо, присвячених лінгвістичним питанням, мова йде переважно про розвив з природою і занепад мови стародавніх установ. Однак в них, на мій погляд, можна бачити і позитивну програму, вплив якої прослідковується

в багатьох революційних проектах з відродження нації» [4, с. 91]. А посилаючись на Дерріда, Блінов застерігає від хибних тлумачень «Есе...» в ключі есхатологічної чи–телеологічної тональності: «ті, хто звинувачує Руссо в обскурантизмі чи, навпаки, вважає його натхненником революційного терору, залишаються у полоні есхатологічного і телеологічного мислення, яке змушує вибирати між прогресом і традиціями» [4, с. 90]. Як висновок, Блінов застерігає від пастки есхатологічно–телеологічних тональностей (щоб не обирати між ними, відкидається сам вибір на користь альтернативного списку).

Перший абзац основного тексту. Початок першої глави містить три ключові тези. 1) Констатація відмінності людини від тварини через мовлення: «*мовлення відрізняє людину від тварини*». 2) Твердження про конвенціональність мови: «*мовлення ... – перше суспільне установлення*». 3) Припущення, що своєрідність мови територіально детермінована: «*доведесться, мабуть, шукати причину, вкорінену в умови місцевості*» і далі: «*...і тому формою своєю зобов'язана тільки природним причинам*» [21, с. 357]. Отже, замість стривоженості маємо налаштування: Руссо ставить питання і відразу вказує шлях, яким бути просуватися до відповіді. І, значить, має відповідь, на користь якої шукатиме аргументи.

Останній абзац основного тексту. Руссо завершує свій текст цитатою М. Дюкло, яка, як він сам вважає, навіяла йому всі вище викладені думки. Отже, справжній ключ, який має лаштувати на певну тональність, розміщується в кінці тексту у розрахунок на те, що його читач таким чином буде ліпше налаштований на подальше заглиблення у цю тему: «*Я завершую ці поверхневі рефлексії, здатні, однак, захопити до глибшого вивчення предмета, уривком, що навів їх мені...*» [21, с. 433–434]. У цьому уривку домінує прагнення захопити/запросити. Ужитий замість останньої крапки, цей фрагмент лишає текст тонально відкритим, тому ми включаємо його до інтонаційних засобів цього тексту.

Цитата–ключ. «*Спостерігати в дійсності і показати на прикладах, наскільки характер, звичай і інтереси народу впливають на його мову, було б гідним предметом філософського дослідження*» [Дюкло цит. за: 21, с. 434]. Вже у першому абзаці «Есе...» Руссо розширює поставлену Дюкло (етнографічно–філософську) задачу, оскільки імпліцитно пов'язує «*характер, звичай і інтереси народу*» з «*умовами місцевості*», тобто (географічно–філософськи) мислить про територіальну детермінацію мови. Цитата–ключ має імперативну тональність, максимально пом'якшену умовним способом⁴ («було б гідним»).

¹ Розділи «Есе...»: 1. Про різні способи повідомлення наших думок. 2. Про те, що винайдення мови викликане не потребами, а пристрастями. 3. Про те, що перша мова була образна. 4. Про відмінні риси першої мови і зміни, яких вона зазнала. 5. Про письмо. 6. Чи вірогідно, що Гомер умів писати? 7. Про сучасну просодію. 8. Загальні і місцеві відмінності у походженні мов. 9. Утворення південних мов. 10. Утворення мов півночі. 11. Міркування про ці відмінності. 12. Походження музики й її зв'язки. 13. Про мелодію. 14. Про гармонію. 15. Про те, що ми часто за найяскравіші враження завдячуємо моральному впливу. 16. Хибна аналогія між кольором і звуком. 17. Помилка музикантів, шкідлива для їхнього мистецтва. 18. Про те, що музична система греків не мала нічого спільного з нашою. 19. Як відбулося виродження музики. 20. Відношення мов до способу правління [21].

² «Есе...» Руссо, на думку дослідників, складається «з двох текстів, роботу над якими він почав у 50–ті роки» [4, с. 83] і потім продовжував до 1783 року [4, с. 88], що може пояснити різницю в тональності заголовків. Крім того, «існує також цілий ряд аргументів текстологічного характеру, які доводять, що розділи «Есе» були написані в різний час і відображають ретроспективний погляд Руссо на предмет» [4, с. 88].

³ О. Мороз виділяє три основні тональності: оптимістичну, песимістичну, комічну [11, с. 98], що є прийнятним тільки як спрощена класифікація.

⁴ І. В. Карпенко пропонує цікаву гіпотезу щодо часток: «словосполучення з «начебто» (російське «как бы»), що часто вживається останнім часом, мабуть, свідчить про невизначеність, хиткість нашого світу, перехідність нашого суспільного стану, тоді як домінування свого часу мовної конструкції «так би мовити» виражало стабільність (або стагнацію) суспільства» [9, с. 151]. Частотність певних часток у повсякденному ужитку

Висновок. Основна думка, до якої Руссо підводить в останньому розділі, прогнозується ще заголовком (Розділ 20. «Відношення мов до способу правління»¹). І, судячи за висновком, тонально ця думка – прихований заклик / виклик: «Отже, я стверджую, що будь-яка мова, яку не чує зібрання народу, не може бути вільною» [21, с. 433]. Підтекст цієї тези містить кілька тонічних дороговказів розгортання думки: 1) поневолена мова має бути звільнена; 2) нав'ювана пригніченість має лаштувати на спротив чи боротьбу; 3) варто змінити саму мову; 4) щоб з'ясувати, чи вільна певна мова, треба звернутися нею до її народу тощо. Але, що важливо, поза видколом маркованих напрямків лишається питання про ораторські здібності самого мовця, так ніби від мовця нічого не залежить. Тонічно ця теза має турбувати (ілюкутивна сила прогнозує відповідний перлокутивний ефект).

Отже, 1) на рівні поверхових засобів прослідковується тільки занепокоєність – у заголовках трьох розділів (16, 17, 19), присвячених музиці. На рівні поверхового аналізу зрозуміло, що в есе, присвяченому походженню мов, Руссо найбільше переймається виродженням музики. І, значить, навіть поверховий аналіз тональності є продуктивним. 2) Згідно з Дерріда і Бліновим, варто прочитувати цю занепокоєність через «негативно-позитивну» тональність, аби уникнути пасток. 3) Тонально текст Руссо є незавершеним / відкритим (відсутня «остання крапка» через інкорпоровану цитату), що стратегічно заохочує читача до власних пошуків. 4) В цілому, маємо визнати, що для виявлення постійної тривоги (Дерріда) потрібно аналізувати глибинні засоби: оціночну лексику, частотність ключових слів, змінений порядок слів та інші відхилення від норми, питальні й окличні речення, примітки тощо². І це відкриває поле для подальших досліджень камертону і тональності тексту «Есе...» Руссо.

Список використаних джерел

1. Алексюк, І., 2011. 'Грайс: у пошуках прихованих значень', *Філософська думка*, №3, с.79–93.

2. Асаф'єв, БВ., 1957. 'Музыкальная форма как процесс. Книга вторая Интонация', В: Асаф'єв Б. В. Избранные труды в 5-ти т.: Т.5. М.: Изд-во Академии наук СССР, с.153–276.

певної спільноти може маркувати поточну налаштованість цієї спільноти на певний лад / тональність. Отже, в горизонті будь-якої індивідуальної тональності важливо враховувати цю поточну суспільну тональність.

¹ С. Блінов резюмує ключову думку цього розділу: «будь-яка стала форма комунікації у людській спільноті, яка призводить до утворення того, що ми називаємо політичними інститутами, залишає свій слід у мові» [4, с. 72]. Як ми вже з'ясували, те, на позначення чого у мові бракує слів, але лишає в ній відчутний слід, треба шукати в досвіді й тональності.

² Зокрема, перспективним є аналіз фонопоетики: А. Кондратов виділяє кілька приголосних, які властиві «крикам хвилювання»: в, л, х, дж. Це значить, що вони мають превалювати у стривоженому мовленні над звуками «задоволення» (голосні і г, к, р) [10, с. 177]. Дослідження співвідношення «тривожних» звуків в оригіналі і перекладі «Есе» Руссо підведе до висновку про міру тональних розбіжностей.

3. Бибихин, ВВ., 1993. 'Дело Хайдеггера', В: Хайдеггер М. Время и бытие, М.: Республика, с.3–14.

4. Блинов, Е., 2013. 'Речь как первое установление общества: Руссо и революционная политика языка', *Логос*, №6 (96), с.67–96.

5. Бурова, ОК., 2015. 'Человек и вещь. Философское путешествие в поисках партнерства', Харьков: Право.

6. Васильев, С.А., 1988. 'Синтез смысла при создании и понимании текста', К.: Наук. думка.

7. Гадамер, Г.-Г., 2001. 'Герменевтика і поетика. Вибр. твори', К.: Юніверс.

8. *Гайдамачук, ОВ.*, 2017. 'Спроба визначити тональність тексту «Про граматику» Ж. Дерріда', Міжнародні наукова конференція «Дні філософського факультету–2017», 25–26 квіт.: [матеріали доповідей та виступів] / За ред. А. Є. Конверського [та ін.], К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», Ч.2, с.76–78.

9. Карпенко, ІВ., 2017. 'Ставлення людини до свого актуального існування', *Духовність. Культура. Виклики сьогодення. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Львів, 21–22 квітня)*, Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, с.149–153.

10. Кондратов, А., 1978. 'Звуки и знаки', М.: Знание, 208 с.

11. Мороз, ОЛ., 2011. 'Тональність як текстова категорія: онтологічний аспект', *Нова філологія*, №43, с.94–99.

12. Немеш, О., Романюк, А., Теслюк, В., 2015. 'Аналіз тональності тексту: основні поняття та приклади застосування', *Humanity, computers and communication*, 22–24 April, Lviv, Ukraine.

13. Серл, Дж., 2002. 'Открывая сознание заново', Пер. с англ. А. Ф. Грязнова, М.: Идея-Пресс, 256 с.

14. Солганик, ГЯ., 1984. 'К проблеме модальности текста', *Русский язык. Функционирование грамматических категорий. Текст и контекст*, Т.: Изд-во «Наука», с.173–186.

15. Фатенков, АН., 2004. 'Философ. Опыт самоопределения в языковом пространстве культуры', *Человек*, №1, с.103–114.

16. Фуко, М., 1997. 'История безумия в Классическую эпоху', Пер. с франц. И. К. Стаф, Санкт-Петербург.

17. Червяков, НИ., Лифанова, ЕИ., 2016. 'Представление текстовой информации для анализа тональности текста посредством искусственной нейронной сети. Реализация частного словарного метода', *Наука. Инновации. Технологии*, №1, с.63–70.

18. Яцик, ОП., 2014. 'Тональність як текстова категорія', *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, Вип.10, с.139–144.

19. Derrida, J., 1967. 'De la Grammatologie', Paris: *Les Editions de Minuit*.

20. Homiak, MI., Karabin, OY., 2016. 'Ranking text tone', In: *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*, Warszawa: OOO «Новая Перспектива», Т.8, №7, p.141–143.

21. Rousseau, J.-J., 1789. 'Essai sur l'origine des langues, Ou il est parle de la Mélodie & de l'imitation Musicale', In: *Collection complète des oeuvres*, 17 vol., in-4, Genève, p.355–434.

References

1. Aleksjuk, I., 2011. 'G'rajs: u poshukah pryhovanyh znachen' (Grice: in the search of the hidden values)', *Filosof's'ka dumka*, №3, s.79–93.

2. Asaf'ev, BV., 1957. 'Muzykal'naja forma kak process. Kniga vtoraja Intonacija (Music form as process. Book 2: Intonation)', V: Asaf'ev B. V. *Izbrannye trudy v 5-ti t.*: Т.5. М.: *Izd-vo Akademii nauk SSSR*, s.153–276.

3. Bibihin, VV., 1993. 'Delo Hajdeggera (Heidegger's case)', V: Hajdegger M. *Vremja i bytie*, М.: *Respublika*, s.3–14.

4. Blinov, E., 2013. 'Rech' kak pervoe ustanovlenie obshhestva: Russo i revoljucionnaja politika jazyka (Speech as the first establishment of society: Rousseau and revoljutional politics of language)', *Logos*, №6 (96), s.67–96.

5. Burova, OK., 2015. 'Chelovek i veshh'. *Filosofskoe puteshestvie v poiskah partnerstva (A man and a thing. Philosophical travel in looking for partnership)*, Har'kov: *Pravo*.

6. Vasil'ev, SA., 1988. 'Sintez smysla pri sozdanii i ponimanii teksta (Synthesis of meaning when creating and understanding the text)', К.: *Nauk. dumka*.

7. Gadamer, G.–G., 2001. 'Germenevtyka i poetyka. Vybr. tvory (Hermeneutics and poetics. Selected works)', K.: *Junivers*.

8. Hajdamachuk, OV., 2017. 'Sproba vyznachyty tonal'nist' tekstu «Pro gramatologiju» Zh. Derrida (The attempt to define the tonality of the text «Of Grammatology» by J. Derrida)', *Mizhnarodni naukova konferencija «Dni filososfs'kogo fakul'tetu–2017»*, 25–26 kvit.: [materialy dopovidej ta vystupiv] / Za red. A. Je. Konvers'kogo [ta in.], K.: *Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyj'vs'kyj universytet»*, Ch.2, s.76–78.

9. Karpenko, IV., 2017. 'Stavlennja ljudyny do svogo aktual'nogo isnuvannja (Person's Attitudes to his Actual Existence)', *Duhovnist', Kul'tura. Vyklyky s'ogodennja. Materialy Vseukrai'ns'koi' naukovoi' konferencii' z mizhnarodnoju uchastju* (m. L'viv, 21–22 kvitnja), L'viv: *L'viv's'kyj nacional'nyj universytet im. I. Franka*, s.149–153.

10. Kondratov, A., 1978. 'Zvuki i znaki (Sounds and Signs)', M.: *Znanie*, 208 s.

11. Moroz, OL., 2011. 'Tonal'nist' jak tekstova kategorija: ontologichnyj aspekt (Tonality as text's category: ontological aspect)', *Nova filologija*, №43, s.94–99.

12. Nemes, O., Romanjuk, A., Tesljuk, V., 2015. 'Analiz tonal'nosti tekstu: osnovni ponjattja ta pryklady zastosuvannja (Analysis of the tonality of the text: the basic concepts and examples of application)', *Humanity, computers and communication*, 22–24 April, Lviv, Ukraine.

13. Serl, Dzh., 2002. 'Otkryvaja soznanie zanovo (A Re–discovery of the Mind)', Per. s angl. A. F. Grjaznova, M.: *Ideja–Press*, 256 s.

14. Solganik, GJa., 1984. 'K probleme modal'nosti teksta (To problem of text modality)', *Russkij jazyk. Funkcionirovanie grammaticheskikh kategorij. Tekst i kontekst*, T.: *Izd-vo «Nauka»*, s.173–186.

15. Fatenkov, AN., 2004. 'Filosof. Opyt samoopredelenija v jazykovom prostranstve kul'tury (Philosopher. Experience of self–determination in the linguistic space of culture)', *Chelovek*, №1, s.103–114.

16. Fuko, M., 1997. 'Istorija bezumija v Kllassicheskuju jepohu (The story of madness in the classical era)', Per. s franc. I. K. Staf, Sankt–Peterburg.

17. Chervjakov, NI., Lifanova, EI., 2016. 'Predstavlenie tekstovoj informacii dlja analiza tonal'nosti teksta posredstvom iskusstvennoj nejronnoj seti. Realizacija chastnogo slovarnogo metoda (Presentation of text information for analyzing the tonality of the text through an artificial neural network. Realization of the private dictionary method)', *Nauka. Innovacii. Tehnologii*, №1, s.63–70.

18. Jacyk, OP., 2014. 'Tonal'nist' jak tekstova kategorija (Tonality as text category)', *Filologichni studii*. *Naukovyj visnyk Kryvoriz'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu*, Vyp.10, s.139–144.

19. Derrida, J., 1967. 'De la Grammatologie', Paris: *Les Editions de Minuit*.

20. Homiak, MI., Karabin, OY., 2016. 'Ranking text tone', In: *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*, Warszawa: OOO «*Novaja Perspektiva*», T.8, №7, p.141–143.

21. Rousseau, J.–J., 1789. 'Essai sur l'origine des langues, Ou il est parle de la Mélodie & de l'imitation Musicale', In: *Collection complète des oeuvres*, 17 vol., in–4, Genève, p.355–434.

* * *